

Attamen, eum notiones e revelatione deducendae jam in lectionibus catecheticis fuerit expositae, aut in Institutionibus theologicis iterum et fusius exponendae sint; cum, insuper, necesse sit alumnorum intelligentiam exercere, evolvere et ad recte ratiocinandum informare, argumentis e ratione sumptis maxime instabimus.

Experientia plurium annorum hac in parte aquisita comperimus nihil primos juniorum candidatorum progressus magis juvare, quam claritatem, ordinem et methodum: his qualitatibus idcirco praesentes philosophicas Institutiones adornare conati sumus potius quam sermonis elegantia. An sub omni respectu vel etiam ex parte scopum nobis propositum obtinuerimus, alii judicabunt. Enixe nunc, sicut in praecedentibus editionibus, rogamus professores ut, quod arguendum vel emendandum reprehenderint, benigna voluntate nobis indicare non dedignantur.

Huc usque dicta de praecedentibus editionibus hujus operis protulimus. Quædam vero alia de hac decima editione, quæ in lucem prodit, addenda sunt.

Recentis ad limina Apostolorum itineris faustam occasionem læti suscipientes, viros doctissimos ac in scientiis sacris versatissimos consuluiimus circa Institutiones nostras tum theologicas, tum philosophicas. De prioribus dicere hic non est locus. De his autem posterioribus, pauciores sane indulgentesque nimis, cæteris benigne probatis, notas accepimus. Hujusmodi consiliis talique circa principia a nobis tradita suffragio fulti, nihil prætermisimus ut accurata revisio attentaque emendatio hanc novam editionem ad finem suum assequendum aptiorem faceret.

Utinam hic noster labor, Deo providente, intuitu boni a nobis intenti, in hoc bene successerit, felicemque habuerit exitum!

INSTITUTIONES PHILOSOPHICÆ.

PRIUSQUAM veluti philosophiae penetralia ingrediamur, quædam præmittendæ sunt notiones candidatis omnino necessariæ quæ dicuntur *prolegomena*, a duobus verbis græcis, πρό, *ante*, et λέγω, *dico*. Omnia hæc prolegomena in quadruplici capite breviter absolvemus: in primo quarundam vocum, quæ frequenter occurrunt, necessarias dabimus explicationes; in secundo de philosophiae definitione agemus; in tertio de ejus divisione, et in quarto quædam de argumentatione præmittemus.

CAPUT PRIMUM.

DE QUARUNDAM VOCUM EXPLICATIONIBUS.

Ens seu res, illud est quod existit vel existere potest. Itaque duplex est, scilicet possibile, et reale seu existens.

Existentia est unio realis partium vel attributorum quibus res constat.

Possibilitas est consensio attributorum quibus res quælibet constituitur, ita ut existentia ejus non repugnet: sic possilitas montis aurei est consensio seu convenientia quæ concipitur inter montem et aurum. Nullam habet existentiam, nisi in mente eam concipiente.

Nihilum autem est illud quod non existit. Duplex distinguitur, videlicet positivum et negativum: *positivum* est illud quod non existit, sed existere potest, quales sunt res possibles nondum existentes; *negativum* vero est illud quod neque est, neque fieri potest, ut mons sine valle.

Attributa alicujus rei sunt variæ ipsius qualitates.

Alia dicuntur essentialia, et alia accidentalia. *Essentialia*, quæ et *constitutiva* vocantur, sunt illa sine quibus res nec esse nec concipi potest; verbi gratia, in triangulo, tria latera et tres anguli; sine uno enim ex his attributis non erit triangulum. *Accidentalia* sunt ea sine quibus res concipi et esse potest, licet quedam tamen de illis habeat, sive hæc, sive illa; exempli gratia, talis vel talis magnitudo non est essentialis triangulo: attamen si existat triangulum, necesse est ut determinatam habeat magnitudinem.

Attributa rei vocantur etiam promiscue *proprietates*. Proprietates sunt essentiales vel accidentales.

Collectio attributorum essentialium dicitur *essentia rei*; sic essentia trianguli in tribus lateribus et tribus angulis consistit. Essentia in se spectata non magis existit quam possibilis.

Essentia rei vocatur adhuc *natura*, cum ea differentia, quod vox *natura* aliquando exprimit rem cum attributis essentialibus et accidentalibus, dum vox *essentia* de essentialibus tantummodo intelligitur. *Natura* etiam aliquando designat totam entium corporeorum collectionem; aliquando ipsum Deum naturæ creatorem.

Nulla res datur quæ sub aliquo respectu cum aliis rebus non conveniat, et sub altero ab eisdem non differat. Hinc inter rei attributa inveniuntur *genus* et *differentia*.

Genus, proprie loquendo, est collectio entium unum aut plura habentium attributa quibus sibi convenient et in eadem collectione junguntur. Non raro, tamen, vox *genus* accipitur pro attributo entibus ejusdem collectionis communi.

Collectio quæ vocatur *genus* ita universalis esse debet, ut dividi possit in alias collectiones quæ dicuntur *species*. Sic ens, universalissimum genus, naturaliter dividitur in entia corporea et entia incorporea: entia corporea dividuntur in entia animata et entia inanimata; entia animata dividuntur in animalia et in vegetalia; animalia dividuntur in rationabilia et bruta, etc.

Una collectio dicitur *genus* aut *species* juxta respec-

tum sub quo consideratur: sic vox *animal* est species respectu entis corporei et genus respectu collectionum sibi inferiorum. Hinc genus potest esse remotum vel proximum. Est *remotum*, quando multis aliis rebus est commune, et facile restringi potest; est vero *proximum*, quando res per illud convenit quidem cum aliis rebus specie diversis, sed numero quam paucissimis, ita ut restringi nequeat; v. g., si homo definiretur ens rationabile, genus esset remotum; si definiriatur animal rationabile, genus est proximum.

Quoties genus in plures dividitur species, unaquæque species habere debet attributum esse essentiale per quod ab aliis speciebus distinguatur. Hoc attributum vocatur *differentia*. Differentia autem potest esse propria vel minus propria. Est *propria* quando res per illam ab omnibus aliis rebus specie diversis segregatur; v. g., homo est animal rationale. Est vero *minus propria*, quando res per illam a quibusdam tantum aliis rebus secesserit; v. g., si homo definiretur, *animal duobus pedibus ambulans*, a quadrupedibus distingueretur, non autem ab aliis animantibus duos pedes habentibus.

Individua sunt ipsa entia quibus seorsim spectatis idem genus et eadem differentia convenient; v. g. homo respectu animalium est species; Petrus, Paulus, Jacobus, etc., sunt individua. Individuum sic dicitur, quia in alia entia ejusdem generis et speciei dividi non potest: unde exercitus non est individuum, sed individuum collectio.

In entibus distinguuntur adhuc et *substantia* et *modus*. *Substantia* (a *sub* et *stare*) est id quod in se subsistit, nec indiget alio in quo suscipiatur; v. g. homo, dominus, arbor, etc. *Modus*, e contra, est illud quod, juxta perceptionem nostram, existere non potest nisi in alio ente suscipiatur; v. g. color, figura, etc.¹. Modus dicitur etiam *Modificatio*.

¹ Hic abstrahere volumus a questione alibi agitata, an scilicet accidentia seu modi per omnipotentiam Dei existere possint sine subjecto in quo resideant.

Ens potest adhuc esse subjectum, vel objectum. *Subjectum* est illud in quo aliquid recipitur; sic substantia est subjectum modi, mens nostra est subjectum philosophiae. *Objectum* vero est illud circa quod ens aliud versatur; v. g., res naturales sunt objectum philosophiae, res supernaturales objectum theologiae, morbi curandi objectum medicinæ, etc.

Relatio est respectus unius rei ad rem, ut patris ad filium, et filii ad patrem.

Ordo est dispositio rerum relative ad finem intentum, vel relatio plurium ad unum: sic disponuntur milites ut faciant agmen, agmina ut faciant exercitum. Hinc nascuntur ordinatio, coordinatio, subordinatio, que voces facile intelliguntur.

Cognitio in genere est representatio rei in nobis aliquo modo facta. Idem fere est ac notitia, et parum differt ab idea, de qua infra dicemus: attamen, in communione acceptione generalior esse videtur. Alia est intuitiva, et alia discursiva. Dicitur *intuitiva*, quando ita clare exhibentur objecta, ut mens nullo indigeat ratiocinio ad ea percipienda; v. g., *Bis duo dant quatuor*. Est autem *discursiva*, quando objecta, mediante ratiocinio vel ope notionum jam acquisitarum, percipiuntur; v. g., æqualitas trium angulorum duobus angulis rectis in triangulo.

Dividitur in certam et probabilem. *Cognitio certa* ea est quæ inconcuso nititur fundamento; et *probabilis* illa dicitur quæ gravi quidem, sed non certo innixa est fundamento, vel cum certo principio non certe conjuncta est.

Scientia est series cognitionum ex principiis inconcussis certo deductarum. Considerari potest ut *subjectiva*, *objectiva*, *speculativa* et *practica*: est *subjectiva*, quando spectatur ut in mente existens, et refertur ad cognitionem, de qua supra: est vero *objectiva* si spectentur entia eorumque proprietates et relationes quorum obtinetur vel obtainenda est cognitio.

Scientia speculativa ea est quæ in objecto contemplando ac perlustrando sistit; et *scientia practica* est

illa quæ docet aliquid faciendum vel operandum, unde nascitur ars.

Ars vero est operatio juxta regulas determinatas; experientia præcipue nititur, et circa externa versatur.

Distinguuntur artes liberales, sic dictæ quietiolim a solis personis liberis exerceri solebant, ut poesis, musica, pictura, sculptura, eloquentia, architectura, etc.; et artes mechanicae in quibus corpus præcipuas habet partes; v. g., ars cæmentaria, lignaria, ferraria, etc.

Eadem cognitionis species ars vel scientia esse potest, juxta respectum sub quo attenditur; v. g., arithmeticæ et geometria in se spectatæ, sunt scientia; ad opera externa applicatae, fiunt artes.

Cognitio versari potest circa res naturales, vel circa res supernaturales. Res illæ dicuntur *naturales* quæ ad ordinem *naturalem* pertinent, et solo lumine rationis cognoscuntur aut cognosci possunt: illæ vero *supernaturales* vocantur quæ, supra *naturam* positæ, ope revelationis attinguntur et sunt objectum fidei.

Satis autem intelligitur quid sit *natura* vel *ordo naturalis* ut hæc apprehendi queant, nec ampliori explicazione hic opus videtur.

Fides in genere est adhæsio alicui notitiæ ex alterius testimonio; adhæsio ex auctoritate Dei est fides divina, quæ nunquam fallit; adhæsio vero ex testimonio hominum est fides humana, quæ, debitæ vestita conditionibus, moralem parit certitudinem, ut infra ostensuri sumus, agendo specialiter de hominum testimonio circa facta.

CAPUT SECUNDUM.

DE DEFINITIONE PHILOSOPHÆ.

Prius sciendum est quid sit definitio, deinde quid sit philosophia. Itaque dicemus 1º de definitione in genere, 2º de vera philosophiæ definitione.

ARTICULUS PRIMUS.

DE DEFINITIONE IN GENERE.

Quando de re aliqua disserendum occurrit, prius necesse est ut a quolibet objecto distinguiatur, et sciatur quid per illam intelligendum sit. Ad hoc autem sæpe utendum est aliqua explicatione quæ vocatur *definitio*, quia statuit et *definit* quid sit objectum de quo habendus est sermo. Definitio igitur est *oratio explicans quid significat nomen vel quid res in se sit*.

Duplex distinguitur, una nominis et altera rei.

Definitio *nominis* iterum duplex est, una scilicet quæ vocatur etymologica, et altera significativa.

Etymologica ea est quæ exprimit unde vox aliqua suam ducat originem; v. g., vox *philosophia* venit a duobus verbis græcis, φίλος, *amicus*, et σοφία, *sapientia*. Igitur philosophia, juxta vim nominis, est amor sapientiæ, et philosophi debent esse amatores sapientiæ, alioquin immerito vocarentur philosophi.

Definitio *significativa* est illa qua aperimus quid hac vel illa voce intelligamus; v. g., si quis dicat se, per animam humanam, intelligere principium quod in nobis cogitat, parum curans in quo natura illius consistat, an sit corporeum vel spirituale. Unde patet definitionem nominis per se naturam rei non attingere.

Cum verba sint indifferentia, et nullam ex se habeant significationem determinatam, unusquisque poterit quilibet voluerit nomine hanc vel illam ideam designare; v. g. si mihi tantum loquerer, vel pro me solo scriberem, hominem appellare possem querum, angelum, plantam, etc. Hinc patet imperiti et stulti esse definitiōnem nominis in controversiam adducere. Insidens tamen merito judicaretur, qui a significatione vocum communiter accepta recederet.

Sæpe eodem sensu ab omnibus intelliguntur voces quibus utuntur homines secum loquentes, conferentes aut discurrentes; tunc eas singulatim definire non solum

inutile, sed ridiculum foret, et in sermone intolerabile. At ubi aliqua existit obscuritas vel incertitudo, statim adhibenda est *definitio nominis*, ut colloquentes idem habeant in mente. De hoc iterum infra, ubi de diversis sophismatum speciebus, et speciatim de ignorantia elenchi.

Definitio *rei* illa est quæ naturam rei explicat seu manifestat; duplex est: una imperfecta, quæ potius *descriptio* appellanda est; et altera perfecta seu accurata, quæ sola nomen *definitionis* proprie meretur.

Prior est ea quæ rem, ipsius qualitates tum essentiales, tum accidentales perecurrēdo et quasi enumerando, explicat; v. g., si homo definiretur animal intelligens, sociabile, providum, cognoscens, sapiens, amans, etc.; talis est etiam definitio equi apud Job, xxxix, 21 et seq. Heec definitio, seu descriptio, maxime oratoribus convenit.

Posterior definitio, philosophis propria, illa est quæ præcise dicit quod necesse est et sufficit ut res intelligatur et a qualibet alia re distinguiatur, ipsius qualitates essentiales solas enuntiando; ideo est: Oratio naturam rei per ipsius genus et differentiam explicans; v. g., homo est animal ratione præditum.

Ut accurata sit, tres requiruntur conditiones, vedelicet, 1º ut sit clara, 2º ut sit brevis, 3º ut constet genere proximo et differentia propria.

1º *Debet esse clara*, ideo enim adhibetur ut contendentes vel discurrentes intelligant de qua re dicturi vel tractatur sint; porro quod obscurum vel ambiguum esset, ad hunc finem conducere non posset. Ergo 1º debet esse clara.

2º *Debet esse brevis*, id est, nullos continere debet terminos redundantes aut superfluos. Quod enim superfluum est et redundans, potius obscuritatem parit quam ad rei explicationem confert. Porro definitio adhibetur ut ostendat quid sit res; ergo id solum exprimere debet quod necesse est ut res a qualibet alia re distinguiatur. Ergo 2º debet esse brevis.

3º *Constare debet genere proximo et differentia propria.*
 Accurata enim definitio totam rem definiendam et eam solam designare debet; porro id præstare non potest nisi constet genere proximo et differentia propria; si enim genus esset nimis remotum, vel differentia minus propria, tunc res definita ab aliis rebus perfecte non distingueretur, ut patet exemplis superius relatis, ubi de genere et differentia, pag. 8, 9.

Hinc accurata rei definitio, debet convenire omni et soli definito, id est, omni et soli rei definitæ: si enim omni rei definitæ non conveniret, illam totam non repræsentaret; si soli rei definitæ non competeteret, illam ab omni alia re non secerneret. Requiritur ergo ut sit reciproca, ita ut res definita dici possit de definitione, et definitio de re definita; v. g., triangulum est figura tribus constans lateribus et tribus angulis; figura tribus constans lateribus et tribus angulis est triangulum. Quoties autem definitio constat genere proximo et differentia propria, convenit omni et soli definito, seu est reciproca. Ergo 3º constare debet, etc.

Quando res ita per se clara est ut circa illam nullum existat dubium, ad definitionem recurrere non necesse est; imo definitio in hoc casu potius noceret quam prodesset: omnia quippe definire impossibile est, alioquin ipsæ definitiones in infinitum definiendæ essent. Si, e contra, res sit ignota, definiri nequit: nemo enim id explicare potest quod ignorat. Accuratas igitur dari non possunt definitiones, quæ naturam rei manifestent, nisi res perfecte noscatur, quod rarum est. Multa sunt tamen objecta quorum plurimas cognoscimus proprietates; tunc per hujusmodi proprietates illas definimus, et hoc sufficit ut ad planiorem eorum notitiam pervenire tentemus.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE VERA PHILOSOPHÆ DEFINITIONE.

Philosophia exhibetur a Cicerone, Tuscul. I. 3, n° 5, ut vitæ dux, virtutis indagatrix, vitiorum expultrix.

Affirmat ibidem sapiens Romanus eam urbes peperisse, homines dissipatos in societatem convocasse, eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiis, tum litterarum et vocum communione junxisse; legum esse inventricem, morum et discipline magistrum; eamque definit, *divinarum humanarumque rerum, tum initiorum, causarumque, tum cujusque rei cognitionem.*

PROPOSITIO.

Philosophia recte definiri potest: Scientia ex primis immo de multis principiis deducta.

Prob. Illa definitio est legitima quæ cunctas habet conditiones ad legitimam definitionem requisitas: atqui præsens definitio cunctas habet conditiones, etc. Conditiones enim ad legitimam definitionem requisitæ, sunt ut sit clara, brevis, et constet genere proximo ac differentia propria: atqui nostra definitio tres habet conditiones istas.

1º *Est clara;* nulla enim in ea reperitur vox ambigua aut obseura, siquidem voces quibus constat sensu obvio accipiuntur. Ergo 1º est clara.

2º *Est brevis;* est enim brevis, si nulla vox tolli possit quin sensus obscuretur vel immutetur: atqui nulla vox e definitione nostra tolli potest quin sensus obscureatur vel mutetur, ut patet. Ergo 2º, etc.

3º Constat genere proximo, nempe voce ista, *scientia,* qua philosophia convenit cum theologia; et differentia propria, videlicet his verbis, *ex primis principiis deducta,* quibus a theologia secernitur: sicque nostra definitio convenit omni et soli rei definitæ. Omnis quippe scientia ex primis principiis deducta est philosophia, et sola philosophia est scientia ex primis principiis deducta. Ergo 2º, etc. Aliunde est brevis; insuper est clara: ergo definitio nostra tres habet conditiones, etc. Ergo est legitima.

Diximus, *philosophia recte definiri potest,* non vero

definienda est, ne alias excluderemus definitiones quæ ferme ad eumdem sensum reducuntur. Quidam enim philosophiam definiunt : *Cognitio rerum naturali lumine cognoscibilium*; alii : *Cognitio rerum naturalium per discursum comparata*; alii : *Scientia rerum naturalium*; alii : *Scientia ex ratione*; alii quædam mutant, substituunt aut transferunt verba, et idem semper exprimunt. Nullam cum illis instituere volumus controversiam.

Dicēmus tamen infra, ubi de divisione philosophiæ, nos in his Institutionibus, non eam aggressuros esse juxta totam extensionem quæ ex ejus definitione intelligitur.

Sic etiam plerique de philosophia nunc tractantes; et ideo plures philosophiam definiunt in sensu strictiori, videlicet, juxta scopum ab ipsis intentum.

Sic D. de Bonald (*Recherches philosophiques*, t. 1, p. 80) illam dixit : *La science de Dieu, de l'homme et de la société*. Sed hæc definitio cognitiones theologicas seu supernaturales complectitur, et cognitiones physicas, mathematicas, etc., quæ tamen sunt philosophicæ, non exprimit, saltem directe et evidenter. Non accuratior est hæc alia philosophia definitio quam antea tradiderat D. de la Chambre, dicens : *La philosophie est la connaissance de Dieu, de l'homme et du monde*.

- Merito igitur concludere possumus definitionem nostram his et aliis hujusmodi definitionibus anteponendam esse.

Prima principia ex quibus cognitiones philosophicæ deducuntur, sunt veritates generales, per se notæ et ab omnibus admissæ, quæ probatione non indigent. Proprie non sunt philosophicæ, et tamen ad philosophiam pertinent tanquam ipsius fundamentum, sicut radices ad arborem.

Attamen, quamvis philosophiam dicamus esse scientiam ex primis principiis deductam, cum hunc Philosophiæ cursum Theologiae nostræ elementari accommodare volumus, testimonii ex Scriptura sacra et traditione desumptis propositiones nostras fulcire non omittemus,

quoties id expedire nobis videbitur ad majorem veritatis elucidationem ac firmitatem.

CAPUT TERTIUM.

DE DIVISIONE PHILOSOPHÆ.

Quædam dicenda sunt 1º de divisione in genere, et 2º de divisione philosophiæ.

ARTICULUS PRIMUS.

DE DIVISIONE IN GENERE.

Divisio est totius in suas partes distributio. Id autem dicitur *totum* quod ex partibus a se distinctis vel spectatis ut distinctis coalescit. Triplicis generis distinguitur, scilicet physicum, metaphysicum et logicum.

Totum physicum illud est quod habet partes a se realter distinctas, ut corpus organicum, arbor, domus; et potest esse vel naturale, ut arbor; vel factitium, ut domus; vel conventionale, ut exercitus.

Totum metaphysicum est illud cuius partes non distinguuntur, nisi per idearum præcisionem; v. g. Deus, angelus, mens humana, etc.; similiter in quolibet corpore tres dimensiones, longitudo, latitudo et profunditas, abstractive sumptæ.

Totum logicum illud est quod per modum ideæ generalis de pluribus rebus distinctis affirmari potest, ut genus respectu specierum, et species respectu individuorum: sic animal respectu hominis ceterorumque animalium, et homo respectu Petri, Pauli et aliorum individuorum.

Partes totius possunt esse essentiales, vel integrantes. Sunt essentiales quando, una deficiente, ens non concipiatur ut tale; sic organisatio, sensibilitas et rationa-

bilitas sunt partes homini essentiales : oculi, brachia, crura sunt partes corporis integrantes, quia una aut pluribus ex illis deficientibus, nihilominus concipitur corpus organicum, sed non integrum.

Varia igitur est divisio secundum totius dividendi naturam. Idem ipsius est scopus ac definitionis. Quae enim sunt obscura definiuntur ut veritas pateat; quae vero sunt æquivoca vel confusa, dividi debent ut æquivocatio tollatur, vel claritas magis elucescat.

Ut accurata sit divisio, tres requiruntur conditiones, videlicet 1º ut totum adæquet, ita ut nec plura nec pauciora sint membra in divisione quam in toto devidendo; alioquin jam non esset totius in partes suas distributio; hinc genus humanum male divideretur in albos et nigros homines.

2º Ut membra ita sint distineta, ut unum de altero dici nequeat. Hinc extensio recte dividitur in lineam, superficiem et solidum, quia, licet linea in superficie contineatur, de illa prædicari non potest, dicendo; v. g., linea est superficies, superficies est linea.

3º Requiritur ut membra divisionis sint proxima, alioquin clarus non institueretur ordo : sic vivens male divideretur in hominem, belluam et plantam; prius dividendum foret in animal et plantam; deinde animal subdivideretur in rationale et irrationalē.

Cavendum est ne superfluis partibus vel subdivisionibus redudet divisio : tunc enim non claritatem, sed confusionem potius generaret.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE GENUINA PHILOSOPHÆ DIVISIONE.

Patet ex definitione nostra omnes disciplinas naturales, quatenus scientiæ sunt, ad philosophiam generatim sumptam pertinere, atque varias ipsius esse partes. Cum tamen disciplina, quæ philosophia specialiter nuncupatur, aliarum scientiarum et artium elementa tantum

aliquo sensu suppeditet, philosophia elementaris appellatur, et queritur quomodo dividi debeat.

In acquirenda scientia rerum naturalium sequens instituendus videtur ordo : 1º tradendæ sunt regulæ quibus errores tuto caveantur et veritas firmis rationibus stabiliatur. 2º Mens hujusmodi regulis instructa, scrutandis veritatibus quæ majoris sunt momenti statim incumbere debet : porro nihil majus aut præstantius est quam Deus, infinita ejus attributa, angeli et mens humana : juvat ergo ut de Deo, de angelis, et de mente humana primum philosophice tractemus. De angelis tamen, uti in præfatione monuimus, tractantes, argumentis a theologia traditis, quasi per anticipationem, utemur. 3º Posita existentia alterius vitæ beatæ vel miserae, prout quisque bona vel mala gesserit, statim investigandum occurrit quæ vitia fugere, quas virtutes excolere oporteat. 4º Nihil postea laudabilius et homine sapienti dignius est, quam mundi naturam contemplari, et innumera ac stupenda ejus arcana perserutari. Unde philosophia vulgo dividitur in logicam, metaphysicam, moralem et physicam. *Logica* de operationibus mentis nostræ in ordine ad veritatis disquisitionem tractat. *Metaphysica*, de entibus supra naturam corporacem positis; *Moralis*, de regulis morum; et *Physica*, de corporibus. Ad eam revocandæ sunt mathesis et ejus partes, astronomia, geographia, mechanica, architectura, chymia, etc. De quarta hac parte, quæ nunc est immensa et lingua latina convenienter tractari non potest, hic non agemus. De tribus aliis separatim dicturi sumus. Dominium philosophicæ sat adhuc est extensus et altum ut hæc disciplina sit nobilissima ac cunctis conatus nostris dignissima. Quod ex dicendis perlucide patebit.

CAPUT QUARTUM.

DE ARGUMENTATIONE.

Quædam tantum de idea, judicio, propositione, ratiocinio et argumentatione hic delibatur sumus, pro juniorum philosophiae candidatorum utilitate, fusius alibi de iisdem tractaturi.

1º *Idea* generatim spectata est mera alicujus objecti representatio in mente existens, tum affirmationis, tum negationis expers.

2º *Judicium* est actus mentis ideas jungentis vel disjungentis. Itaque aliud *judicium* est affirmans; v. g., *Deus est æternus*; et aliud negans; v. g., *Deus non est crudelis*. *Judicium* vocibus expressum dicitur *Propositio*.

3º *Propositio* igitur recte definitur: *Oratio* *judicij* interpres. Tria distinguenda sunt in omni propositione, videlicet *subjectum*, *attributum* et *copula*. *Subjectum* est illud de quo aliquid affirmatur vel negatur. *Attributum* est illud quod de alio affirmatur vel negatur. *Copula* necit *attributum* cum *subjecto*, et exprimitur per verbum *sum*, *es*, *est*; illud non disjungit nisi præmittatur particula negans. Sic in ista propositione; *Deus est æternus*, *Deus* est *subjectum*, *æternus* est *attributum*, et *copula* in verbo *est* reperitur.

4º *Ratiocinium* est actus mentis quo unum *judicium* ex pluribus *aliis* deducitur; v. g., *Mens humana cogitat*; atqui *substantia* *cogitans* non est *corporea*: ergo *mens humana* non est *corporea*.

In omni *ratiocinio* completo reperiuntur *antecedens*, *consequens* et *consequentia*. *Antecedens* ea complectitur *judicia* ex quibus aliud deducitur; *consequens* est *judicium* quod ex aliis refertur, et *consequentia* est *connexio*

seu *vinculum consequentis* cum *antecedente*. Unde in hoc ratiocinio:

Omnis virtus est laudabilis:

Atqui diligentia est virtus:

Ergo diligentia est laudabilis,

duo priora *judicia* constituant *antecedens*, quia ex iis tertium deducitur, scilicet, *Diligentia est laudabilis*. Ultimum istud *judicium* est *consequens*. *Consequentialia* per hanc particulam, ergo, exprimitur.

Consequens et *consequentialia* plurimum inter se differunt: 1º enim *consequens* est *judicium* quod ex aliis infertur, et *consequentialia* est *connexio* istius *judicij* cum *antecedente*. 2º Interdum vera est *consequentialia* dum falsum est *consequens*; v. g.,

Quod habet partes est *divisibile*:

Atqui mens humana habet partes:

Ergo est *divisibilis*.

Certum est enim mentem humanam *divisibilem* esse, ex *hypothesi* quod habeat partes.

3º *Consequens* potest esse verum, quamvis falsa sit *consequentialia*, ut in isto argumento:

Antichristus erit homo:

Ergo erit impius.

Antichristus quidem erit impius, sed non quia futurus est homo.

4º Quandoque distinguitur *consequens*, quia, cum *vocabulis* exprimatur, *æquivocum* esse potest. Nunquam vero *consequentialia*; vel enim *consequens* deducitur ex *antecedente*, vel non: in priori casu, existit *connexio*; in posteriori casu, nulla est *connexio*. Semper igitur concedenda vel neganda est *consequentialia*.

5º *Argumentatio* definitur: *Oratio ratiocinii* interpres. *Præcipuae* ejus species sunt *syllogismus* et *enthymema*.

Syllogismus est *argumentatio* tribus constans *propositionibus* ita dispositis, ut ex duabus *prioribus* *tertia*

necessario sequatur. Sie in exemplo superius citato :
Omnis virtus est laudabilis, etc.

In omni syllogismo tres sunt termini, qui vocantur *majus extremum, minus extremum, et medius terminus*. *Majus extremum* est attributum conclusionis ; *minus extremum* est subjectum conclusionis, et *medius terminus* ille est qui velut mensura adhibetur ad detegendam convenientiam aut discrepantium duorum extremorum.

Tres propositiones quibus constat syllogismus nominantur *major, minor, et conclusio*. *Major* illa est propositio quae continet majus extremum, id est, attributum conclusionis cum medio termino. *Minor* complectitur minus extremum, id est, subjectum conclusionis cum medio termino. Ambae simul sumptae dicuntur *præmissæ*. *Conclusio* ea est propositio quae ex duabus aliis infertur. Hinc in sequenti syllogismo :

Omnis virtus est laudabilis :

Atqui diligentia est virtus :

Ergo diligentia est laudabilis,

prima propositio est major, secunda minor, et tertia conclusio.

Laudabilis est majus extremum, *diligentia* minus extremum, et *virtus* medius terminus.

Enthymema est argumentatio duabus constans propositionibus, quarum una ex altera deducitur : prior dicitur *antecedens*, et posterior vocatur *consequens* : v. g.,

Omne bonum est amandum :

Ergo Deus est amandus.

Hæc argumentatio in eo differt a syllogismo, quod una præmissarum, sive major, sive minor, reticeatur : v. g. in exemplo allato, hæc propositio, *Atqui Deus est bonus*, quæ subintelligitur, est minor. Major pariter taceri potuisse, dicendo :

Deus est bonus :

Ergo est amandus.

DE METHODO ARGUMENTANDI.

Qui aliquam veritatem demonstrare intendit, primum eam accurate, si opus sit, definire debet; deinde eam proponit, dicens ; v. g., *Mens humana est simplex*, etc. Igitur hæc assertio dicitur *propositio vel thesis*.

Postea thesis per argumenta probatur, et in ultima propositione, quæ est totius argumentationis conclusio affirmatur ; v. g., *Ergo mens humana est simplex*, etc.

Qui thesim impugnare sibi proponit, contra illam argumentatur. Respondens autem argumentum integrum de verbo ad verbum, quantum fieri potest, bis repetit, prima vice simpliciter narrando, et secunda singulas propositiones notando his verbis, *concedo, nego, distingo majorem, minorem, antecedens, consequens*, prout propositio videtur vera, falsa vel æquivoca. Dici potest etiam, *esto, vel transeat*, si nempe propositio judicetur dubia vel gratuita, et, ea admissa, legitima non sit consequentia. Tunc, responsione data, ad propositionem gratis admissam vel dubiam redire licet, addendo : *Dixi esto vel transeat, quia, etc., et ostenditur illam esse dubiam, vel nullo fundamento innixam*.

Ubi distinguuntur propositiones æquivocæ,

1º Assignanda sunt membra distinctionis ;

2º Definienda et explicanda sunt, si per se clara non sint ;

3º Concedenda est propositio in sensu quo vera est, et, si opus sit, datur ratio cur concedatur;

4º Negatur eadem propositio in sensu quo falsa est, et datur ratio negati ;

5º Deinde ostenditur consequens ex antecedente bene intellecto inferri non posse.

Totum artificium evolvendæ distinctionis sequenti versu continetur :

Divide, defini, concede, negato, probato.